

ט"ו באב תשע"ג

מאת יהושע מונדשיין

א. ראשית דבר: רבנות במקום נדוניה

משל הדיוט אומר: 'אַז דער מאן איז אַ רב, איז דאס ווייב אַ רב'צין' (איגנאץ בערנשטיין, יודישע שפריכווערטער און רעדענסאַרטן, ורשה תרס"ח, עמ' 150), ללמדך, שהאשה הולכת אחר בעלה, וכשהבעל רב הרי אשתו רבנית.

אך קיימת גם תופעה הפוכה, שהבעל מתעטר בכתר הרבנות בזכות אשתו: רב כי ילך לעולמו והניח אחריו אשה אלמנה ובת בוגרת שלא עלה בידו להשיאה בחייו, נחלצים ראשי העדה לעזרתן ומציעים את כס הרבנות המיוותם לרב צעיר שייאות לשאת את היתומה לו לאשה. הקהילה יוצאת נשכרת אף היא, מפני שבין כך ובין כך הייתה צריכה להעניק למשפחת הרב קצבת פנסיה כלשהי, וגם לשלם משכורת לרב חדש, ואילו עתה, כשהרב החדש מתמזג עם משפחת הרב המנוח, הרי שהפנסיה והשכירות באות כאחת.

בפרק השישי של מאמרו 'מחשבות ומעשים' (השילוח, תרנ"ז / 1897), לגלג הסופר **אלחנן ליב לוינסקי** על שיטת הורשת הרבנות הנהוגה בקהילות ישראל. לפי הגיונה של שיטה זו, כתב לוינסקי, הרי גם הבנות יכולות לרשת את הרבנות, ומה פרצוף יהיה לרבנות כאשר הבת היא היורשת את אביה?

ואולי עוד גרועה הרבנות מ'היהדות הטובה' [האדמו"רות]. כי תחת אשר 'היהדות הטובה' עוברת בירושה, לכל הפחות, לבנים ולנכדים, הנה הרבנות החלה לעבור בירושה גם ל'בנות', ביחוד לבתולות. רב כי ימות ובת בוגרת לו, ועברה רבנותו לבתו, ואת אשר תבחר היא – הוא הרב.

בודאי, מצד ההדור החיצוני, דבר גדול עשו בעלי 'שיטת הירושה'. אם בחירת הרב תהיה בידי הנשים, ביחוד בידי הבתולות, אין ספק שתתקן הרבה 'חיצוניותם' של הרבנים, ולא נראה עוד תורה מפוארה בכלי מכוער, כמו שראינו עד כה בהרבה מגדולי התורה המפורסמים... אבל אם תתקן גם פנימיותה של הרבנות על ידי המנהג הזה – אפונה מאד.

וכבר היה מעשה באחת מערי הנגב [דרום תחום המושב הרוסי], שמת רבה, ותקם הירושה לבתו הבתולה. ותנאי התנו ראשי העדה את הרב החדש, שיקח את העיר יחד עם 'הבתולה', ואם בעל אשה הוא, עליו לגרש את אשתו. ותהי מחלוקת בעיר, כי נמצאו אנשים שטענו: וכי מה ענין שמיטה אצל הר סיני, ומה להרב ולהבתולה? אבל כל דבריהם לא הועילו, ובעלי שיטת הירושה נצחו. והאברך אשר בחרה בו הבת – הוא נבחר גם לרב.

ומכיון שנעשתה ההתחלה הטובה בעיר הגדולה ההיא, כבר נמצאו מחזירים בשיטה זו גם במקומות אחרים. ורב כי ימות בעיר והשאייר אחריו בת בוגרת, תחת לתת מחיה למשפחתו ונדוניה לבתו – יתנו את 'הרבנות' במקום נדוניה.

אלחנן ליב לוינסקי (1858-1910)

האם הגזים לוינסקי בביקורתו? לא ולא.

על כך שתופעה זו אכן הייתה חזון נפרץ בימים ההם (מזרח אירופה למן שנות השמונים של המאה ה-19), בין ברבנות המסורתית ובין ברבנות המודרנית (רב מטעם השלטונות), יכולים אנו להיווכח משכיחותה היחסית בעיתונות התקופה, ואנו נהלך בעקבותיה לפי סדר כרונולוגי (התאריכים שיובאו להלן הם על פי הלוח הגרגוריאני, הנהוג בימינו). מכך שהתופעה נזכרת רק משנות השמונים ואילך אין להסיק שלא הייתה גם קודם, אך לא מצינו עדויות לה ואין לנו אלא מה שלפנינו.

תחילה נביא את תמצית הידיעה מהעיתונות (בתיקוני כתיב קלים, בפיסוק חדש ובפתיחת ראשי התיבות), ובעקבותיה צילום המקור בשלמותו. ההדגשות כולן שלי.

ב. בת-דודו של הרב מטעם (בוברויסק, פלך מינסק)

וכך נכתב בעיתון המליץ, ה' בכסלו תרמ"ט (9 בנובמבר 1888), על פטירתו של הרב מטעם השלטונות ('הרב מטעם') בקהילת **בּוֹבְרוֹיֶסְק** (Bobrujsk):

זה כשלשה שבועות חלפו ועברו מן היום אשר הרב מטעם הממשלה בעירנו, האדון דובער ווילענסקי, לוקח מארץ החיים ... המנוח היה בן ששים שנה במותו וישאיר לאנחות אב זקן ... גם אשה ובנים ובנות. והנה בימי אבל אלה ליורשי המנוח ... החלו ימי ששון לאלה אשר זכו להיות

'בוחרים' ברב חדש ... אולם מנהיגי העיר ונכבדיה לא שמו לבם לרבנים האלה ... וכל מגמתם היתה להושיע לאלמנת הרב המנוח וליתומיו ... ועל כן גמרו אומר לחכות עד אשר יקרה לפניהם איש כלבבם. והנה ... על פי רוב דעות נבחר לרב מטעם הממשלה ... בן אחיו של הרב המנוח ... בתנאי כי החצי מכסף משכורתו ייתן לאלמנת דודו המנוח וליתומיו, להיות להם למחיה. גם יישא לו לאשה את בת דודו, בטרם יעלה לשבת על כסא הרבנות.

באברויסק. — זה כשלשה שבועות חלפו ועברו מן היום אשר היב מטעם הממשלה בעירנו ה' דובער ווילענסקי לוקח מארץ החיים. שמונת ועשרים שנה ישב הרב הנכבד הזה על כסא הרבנות בעירנו, ויהי אהוב וחביב ונחמד לכל יושבי עירנו; כי המנוח היה מצוין במדות, וידעתו היתה רבה בתלמוד וגויסאי כליו, גם ידיו היו רב לו בשפת עבר ורוסיא וביחוד בשפת אשכנז. כמעט כל בני עירנו נתנו לו את הכבוד האחרון וילוחו במוש"ק פ' לך לך לבית מועד לכל חי, המנוח היה בן ששים שנה במותו וישאיר לאנחית אב זקן כבן שמונים שנה, אשר בנו המנוח לכלל את שיבתו, גם אשה ובנים ובנות.

והנה בימי אבל אלה ליורשי המנוח ולכל מוקיריו ומכבדיו, החלו ימי ששון לאלה אשר זכו להיות „בוחרים" ברב חדש אשר ישב על כסא המנוח אחריו, וביחוד לבע"מ וליתר בני האספסוף, כי שלשה ימים אחרי מות הרב הנ"ל נדבקו מידעות פזעם ראש בית המועצות, כי כל אחד מאחב"י אשר בית ונחלה לו יבא לבית המועצות ליכחור ברב חדש מהאנשים אשר יבאו תעודות בידיהם כי טובים הם למטה לשבת על כסא הרבנות. לקול הזה התעוררו אחדים מבני עירנו בעלי תעודות כאלה וגם פנים חדשות החלו להתראות פה אשר באו סערים שונות, מקיוב, טמינסק, ממאדילוב ומאדעסא, איש איש וכתבי תהלתו בירו, ויחבו כלם בכליון עינים ליום הכסא, אחרי דרשם לשכני בני האספסוף ואחרי תתם על פהם בוסית יין, לביבות ומטעמים כאשר אהבו, והאיכלים והשותים הבפיתו לכל אחד ואחד כי רק בו יבחרו והוא יהיה לראש. עתה החלו ימים טובים לבעלי הבתים ממין הזה; הבונה השליך את קרדומו ואת אמת הבנין, העגלון את שומו, החייט את מחמו, הרצען את מרצעו ויאכלו וישתו וישמחו באות נפשם וישכחו את רישם, כי בביהם אין לחם ואין שמלה. אולם מנהיגי העיר ונכבדיה לא שמו לבם לרבנים האלה אשר באו ברב ענין לעיר; וכל מגמתם היתה להושיע לאלמנת הרב המנוח וליתומיו, ולמצוא רב אשר תורה וחכמה כתומם יחד יבאו בו ויהי רצוי בעיני אלהים ואנשים, ובהקאנדידאטים שבאו לעיר לא מצאו את שאהבה נפשם, וע"כ גמרו אומר לחכות עד אשר יקרה לפניהם איש כלבבם.

והנה ביום 17 ויום 18 אקטאבער היתה בחירת רב חדש וע"פ רוב דעות נבחר לרב מטעה"מ (בעצת הנביר הנכבד ה' ת. ב. ראבינאוויטש ויתר נכבדי העדה) בן אחיו של הרב המנוח, ה' ווילענסקי, בתנאי כי החצי מכסף משכורתו

יתן לאלמנת דודו המנוח וליתומיו, להיות להם למחיה. גם ישא לו לאשה את
בת דודו, במרס יעלה לשבת על כסא הרבנות.
הן אמנם נמצאו אנשים המתנגדים לבחירתו של הרב הזה, וכפי הנשמע
נכונים הם להגיש עצומותיהם לבטל את הבחירה הזאת; אך נקוה כי ירפו מאף
וישיבו חמה; כי באמת צדקו נכבדי העדה בבחירתם זו, גם מצד הדין גם
מצד היושר.
יחזקאל זעליגמאן.

ג. חתן לבתו הבכירה של הרב (מושניק, פלך וילנה)

המליץ, כ"ט בסיון תרנ"ב (24 ביוני 1892); דיווח על העיירה מוּשְׁנִיק (Muśniki):

אבל כבד היה תמול בעירנו, כי הרב הגאון הצדיק ר' אברהם ראבינאוויץ זצ"ל, אב"ד בעיר
מושניק אשר בא לפה [לווילנה] לדרוש ברופאים, מת באכסניא שלו ... לפני מיטתו גמרו בני
מושניק אומר לדאוג לבית הרב ז"ל, אשר הניח אחריו אלמנתו ושתי בנות בתולות, ויקבלו עליהם
לבלתי תת לשום רב את כתר הרבנות בעירם, כי אם על ראש אלוף נעורי בתו הבכירה של הרב זצ"ל אשר
הגיעה לפרקה. ויבקשו לה חתן הראוי להוראה, שיהיה גם חתן תורה ואב"ד בעירם, למלאות מקום הרב
המנוח.

ווילנא, כ"ה סיון. — אבל כבד היה תמול
בעירנו, כי הרב הגאון הצדיק ר' אברהם ראבינאוויץ
זצ"ל, אב"ד בעיר מושניק אשר בא לפה לדרוש
ברופאים, מת באכסניא שלו כליל שבת קדש כ"ג סיון
בשנת חמשים וחמש לימי חיו. אם אמנם העיר מושניק
אין שם לה על פני חוץ, אך מות רבה וטורה פלח
כחץ כליות ולב את בני עירנו, כי מלבד שהיה הרב
וצ"ל גדול בתורה ביראה ובמע"ט כאחד סגדולי
הרבנים, היה מצוין מאד בחכמתו הרבה במילי דעלמא
ובמזנו הטוב, בשכלו השגיון והישר ובניעם מרביו,
בתאר פניו המפיקים הן וחסד ובחן שפתיו אשר לקח
שכי לב בני אדם להשועם לחפצו האדיר, לדרוף
שלום ולבקש אמת ולנהל את עדתו ובני הערים
הסמוכות כדרכי האמונה האמת והשלום. עשרים
ושבע שנים ישב המנוח על כסא רבנותו במושניק.
רבני עדה זו ואלופי העיר סתרו לחלק את הכבוד
האחרון להרב המנוח ז"ל ורבני וסגדולי עירנו
הספידוהו כהלכה באכסניא שלו גם בבית הכנסת
הגדול גם בחצר בית הכנסת דוארעציע, וכבית'ק לפני
המדרה ולפני הקבורה, שש פעמים.

רוב בני מושניק טהרו לבוא לפת ללות את
 רבם לבית טועד לכל חי ואת ארוני נשאו בכתף
 עד ביה"ע והטון אדם רב נהרו אחרי טמט הרב האהוב
 ז"ל. — לפני מסתו גטרו בני מושניק אומר לדאוג לבית
 הרב ז"ל אשר הניח אחריו אלמנתו ושתי בנות בחולות,
 ויקבלו עליהם לבלתי תת לשום רב את כתר הרבנות
 בעירם כי אם על ראש אלוף נעורי בתו הבכירה של
 הרב ז"ל אשר הגיעה לפרקה, ויבקשו לה חתן הראוי
 להוראה שיהיה גם חתן תורה ואב"ד בעירם, למלאות
 מקום הרב המנוח ז"ל. — תנצב"ה.
 אליעזר אליהו פרידמאן.

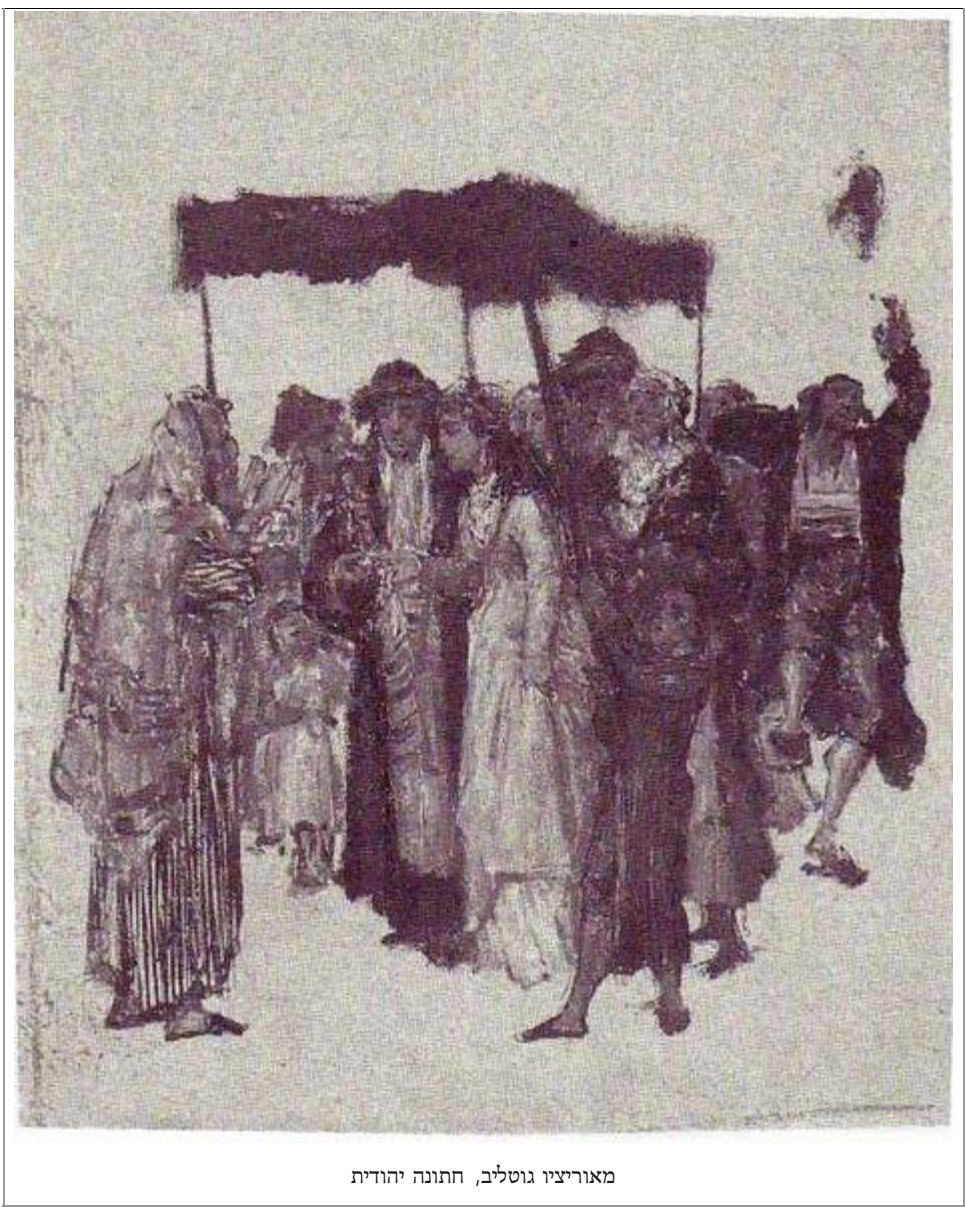
כעבור ימים ספורים, בג' בתמוז (28 ביוני), התפרסמה באותו עיתון המודעה הבאה, ליתר תוקף:

בשם עדת מושניק ... הנני להזהיר שלא יהין שום אברך או רב לבוא לעירנו לבקש משרת
 הרבנות, כי לא ימצא אצן קשבת. בשגם גמרנו לדאוג למשפחת הרב המנוח ז"ל ותקוותנו לתת את
 בת הרב ז"ל לבחור ראוי להוראה, אשר הוא ימלא מקום הרב.

בשם עדת מושניק (פלך חילנא) .

בהלקח מאתנו עטרת ראשנו הרב הגאון ר'
 אברהם ראבינאוויץ ז"ל, הנני להזהיר שלא יהין שום
 אברך או רב לבוא לעירנו לבקש משרת הרבנות, כי לא
 ימצא אצן קשבת, בשגם גמרנו לדאוג למשפחת הרב
 המנוח ז"ל ותקוהנו לחת את בת הרב ז"ל לבחור ראוי
 להוראה אשר הוא ימלא מקום הרב ז"ל. ולדאי'
 באתי עז"ח בשם עדת מושניק בצרוף חותם הקהל.
 ראש העדה אברהם ליב שאליט,
 (מקום חותם העדה) .

8—1

מאוריצי גוטליב, חתונה יהודית

ד. משרת ש"ץ ושו"ב לעלם פנוי (מוש-חדש, פלך מינסק)

בעתון הצפירה, ט' בניסן תרנ"ו (23 במרס 1896); ידיעה מן העיירה מוש-חדש (Nowa Mysz):

מוצאי שבת קודש, בשני לחדש אדר, גווע ויאספ אל עמיו הש"ץ והשו"ב [שליח-ציבור והשוחרט-בבודק] הרב יוסף נתן נטע, בן להגאון המגיד דנאוואגרוזאק ... בשנת ע"ג לימי חייו ... והרב הגאון דסטאלעוויץ נשא עליו מספד מר ... גם העיר המקונן את לבות בני עירנו לחמלה על בתו ובנו יחידו, אשר השאיר אחריו הצדיק. ואחרי אשר הלווהו לבית עולמו גמרו כל הבעלי בתים הנכבדים אומר בפני המת, גם חתמו את ידם, כי יתנו משרת ש"ץ ושו"ב רק על שכם עלם פנוי מאשה, למען יוכל לפרש כנפיו על בת המנוח.

— סעיר מוש-חרש (פ' כינסק) כותב הר' יצחק יעקב לעזר: מ'צ"ש"ק בשני לחדש אדר גיע ויאסף אל עמיו הש"ץ וחש"ב הרב יוסף נתן נטע בן להנאון תזגיר דנאווא-גרוראק בעתה"ת ספר "שזע יעקב" בשנת ע"ג לימי חייו. הסגור שמש בכהונתו זאת בארבעים שנה. נכבד ואהוב לכל היה: ביראתו את אלהיו, במדותיו המשבחות, במעלותיו הנשגבות, בחכמתו בתורה, בהשכלתו והעולה על כלם באהבתו הטובה לכל אדם; כל עמלו ומגמתו היה לחיטוב לזולתו, ביתו פתוח לרוחה לכל עני וקשה יום, השביע ועבים, הלביש ערומים. למחרתו תתאסף כל העם טף ונשים ויעלוהו לבית המדרש הגדול אל מקומו, וחרב הג' דסטאלעוויץ נשא עליו ספר סר ויבכו כל העם רב בכי. גם העיר חסידיו את לבות בני עירנו לחמלה על בתו וכנו יתירו אשר השאיר אחריה הצריק, ואחרי אשר הלוחה לבית עולמו גמרו כל הבע"כ הנכבדים אומר בפני המת גם חתמו את ידם כי יחנו משרת ש"ץ ושו"ב רק על שכם עלם פנוי מאשה למען יוכל לפרוש כנסיו על כת הסנות וצ"ל, זכותו יגן עליהם ויגמלם ה' כצדקתם וכבוד ידם, לעשות חסד עם המת גם את החיים יתרו.

ה. האם באמריקה הננו? (חאלוי, פלך מינסק)

המליץ, ז' בתמוז תרנ"ז (7 ביולי 1897) מספר על האיורעים בקהילת חלאוי שבפלך מינסק (לא הצלחנו לאתר):

בשם בני עיר מולדתי הנני מודיע ברבים לאמור: אחרי שברנו הגדול, בהילקח מעל ראשינו אדוננו מורנו ורבנו הגאון ר' משה אהרן זצ"ל ... גמרנו ואמרנו על נפשנו, כפי שהוכרז בו ביום מטעם שלשת הרבנים שבאו לספוד לו... לבלתי קחת לנו רב טרם נשווה את הרבנית שתחיה, וכי דין קדימה לרב שייקח את העלמה בת רבנו זצ"ל לו לאשה, כחפץ רבנו ובקשתו לפני מותו ... כל הראוי לאותו איצטלא ועטרת הרבנות הולמתו, והוא בחור, אלמן או גרוש, רוצה לומר: שתוכל בת רבנו זצ"ל להינשא אליו, יאבה לשלוח לנו העתקות נאמנות מהסמיכות שסמכו עליו גדולי דורנו ... יחד עם תולדותיו בקצרה. ואת אשר נבחר ונקרב, נשלח אחר כבוד לקחתו לראות ולהראות. הנדוניא היא, לבד איזה מאות ר"כ במזמנים – גם כסא ההוראה בעירנו.

חאלוי (פ. מינסק). — בשם בני עיר מולדתי הנני מודיע ברבים. לאמר: אחרי שכרנו הגדול בהלקח מעל ראשינו אדוננו מורנו ורבנו הנאון ר' משה אהרן זצ"ל, כעשרים ושבעה לירח סיון זה, גמרנו ואמרנו על אִנְשֵׁנו כפי שהוכרו בו ביום מטעם שלשת הרבנים שבאו לספור לו ולחלק לו הכבוד האחרון, מהעירות הקרובות: סוויסלאַץ, כושאוויץ ולאפיץ לכלתי קחת לנו רב. טרם נשות את הרבנית שתי. וכי דין קדימה לרב שיקח את העלמה בת רבנו זצ"ל לו לאשה בחפץ רבנו ובקשתו לפני מותו, וע"כ להווי ידוע למרנן ורבנן ד' בכל אתר ואתר אשר: א) לא יתינו לגשת לקחת משרת הרבנות בעירנו, יכבדו וישבו בכתיהם — מטעם האיפור הנ"ל דהוי הסגת גבול, ומלבד חוסר דבר זה הירוע לתלמיד חכמים — יפסידו גם הוצאותיהם חנם. ב) כל הראוי לאותו איצטלא ועטרת הרבנות הולמטו, והוא בחור, אלמן או גרוש ר"ל שתוכל בת רבנו זצ"ל להנשא אליו, יאבה לשלוח לנו

העתקות נאמנות מהמסיכות שסמכו עליו גדולי דורנו, וכן העורות מניירות תהלתו מאנשים ספורסמים בישראל — לדעת ער חוכן מניעה ידיעתו בתורת, בחכמה כינה ודעת, ובכל דבר שיתחלל המתחלל (ולמעלה ויתרון יתשב, אם תתי' לו יד גם בתשכלה חסידיה) יחד עם תולדותיו בקצרה, ואת אשר נבחר ונקרב, נשלח אחר כבוד לקחתו לראות ולחראות. הגדוניה היא, לבר איוה מאות רז"כ במוסנים — גם כסא התוראה בעירנו למלאות מקום מורנו. הנאון המנוח זצ"ל, אשר השכירות הקבועה י"ד עם ההכנסה התדירה תעלינה לחמשה עשר רז"כ לשבוע המכתבים השלחנה עפ"י דכתבות הללו בשני אכסספריים, האחר: Овсѣю Морону, м. Холуѣ чер. ст. Осиповичи Л. Р. ж. д. וחמכתב השני: Урѣ Лурью, Холуѣ чер. Осиповичи, Л. Р. ж. д. אצל האחרון יוכלו גם להודיע פרטי בית הרב זצ"ל בדיוק. הכיתב וחוחם בשם בני העיר יוסף לוריא,

כעבור כמה חודשים, בא' באדר תרנ"ח (23 בפברואר 1898) הודיעו אנשי חאלוי מעל דפי המליץ כי היה שגר לציפיתם:

שאלת הרבנות בעיר נפתרה ... על ידי האברך הרב הגאון דובער ב"ר נח גאלדשטיין, יליד באברויסק, בהתקשרו בברית האירושין עם בת הרב המנוח, ותיכף אחר החתונה תושם עטרת הרבנות על ראשו.

מחאלוי (פ. מינסק) מודיעים כי שאלת הרבנות בעיר נפתרה כרצון הרב המנוח שנפטר בקיץ העבר, ע"י האברך הרב דובער ב"ר נח גאלדשטיין יליד באברויסק, בהתקשרו בברית האירושין עם בת הרב המנוח, ותיכף אחר החתונה תושם עטרת הרבנות על ראשו, לנהל את העדה ולהורות בין דין לדין, למען תמוך בזה את אלמנת הרב המנוח וב"ב.

מודעתם של ראשי חאלוי היא שהבעירה את חמתו של אלחנן לוינסקי, שממאמרו 'מחשבות ומעשים' הבאנו בתחילת הרשימה:

ובימים האלה קראתי ב"המליץ", (נו' 141) מודעה מאת ראשי עיר 'חאלוי', פלך מינסק ... המודעה הזאת היא כלה 'כפתור ופרח', אחת מהמודעות של 'סוף המאה' בתחום המושב. בוודאי, דבר גדול עשו מנהיגי העיר ופרנסיה, במה שגמרו בדעתם ואסרו אסר על נפשם

לבלי קחת רב אחר, טרם ישוו את הרבנית וימצאו לה מקור בטוח לפרנסתה. ברוכים יהיו בעד לבבם הטוב. אבל האם לא מצאו אמצעים אחרים, זולתי לתת נדוניא את כסא הרבנות בעיר? בייחוד אבקשכם, חביבי, לתת לב להדברים המעטים האלה: 'ואת אשר נבחר ונקרב נשלח אחר כבוד לקחתו לראות ולהראות'. התבינו: לראות ולהראות!

מספרים, כי באמריקא, המנהג בקהילות שונות, אשר כל רב העומד להיבחר, עליו לשלוח מקודם, מלבד תעודותיו וסמיכותיו, גם את תמונתו הפוטוגרפית לעזרת-נשים. ואם לא ימצא חן בעיני הנשים, לא יוכל לעמוד על הבחירה. והאם לא ב'אמריקא' הננו גם אנחנו?

וודי אלן, רב באמריקא

ו. נכדת הרב (שאבילן, פלך קורלנד)

בעיתונים הצפירה והמליץ, כ"ג וכ"ח באייר תרנ"ט בהתאמה (3, 8 במאי 1899), התפרסמו שתי ידיעות קרובות בתוכן אך שונות בסגנון, מן העיירה שאבילן ([Sabile](#); ובגרמנית Zablen). הידיעה הראשונה נחתמה בשם 'מנהלי העדה וראשיה', ללא פירוט שמותיהם; השנייה נחתמה בשם שלושת 'גבאי העדה' הנקובים בשמותיהם. במקרה זה לא נדרש המועמד לשאת את בתו של הרב, אלא את נכדתו...

הנה קיצור הידיעה שהתפרסמה בעיתון הצפירה (עם השלמות בסוגריים מרובעות מן המליץ):

במות עלינו הרב הגאון מרן צבי הירש ראלבא זצ"ל, אב"ד דעירנו, אבדה לנו אבדה גדולה שאין לנו תמורתה ... בן שבעים ושלוש שנים היה במותו ... עוד בהיות המת מוטל לפנינו החלטנו לקיים רצון המנוח ז"ל [אשר גלה זאת לאחדים מנכבדי עירנו], לתת ניר להרבנות בעירנו ליוצאי חלציו. [וביום ד', ב' אייר, התאספו כמעט כל בני עירנו ויכתבו ויחתמו, כי הרבנות בעירנו תושם על שכם האיש] ... הפנוי, המוסמך להוראה משלשה גאוני זמננו, ונשא לו את בת בנו יחידו של המנוח לאשה, תינתן על שכמו משרת הרבנות בעירנו. ועד העת ההיא תקבל משפחת המנוח את משכורתה ... כל רב שיהיה לבוא הלום למרות רוחנו, יאבד הוצאותיו חנם.

מעיר שאבילן (פ' קורלאנד) כותבים: במות עלינו הרה"ג
 מרן צבי הירש ראלבא זצ"ל אב"ד דעירנו
 אברה לנו אברה גדולה שאין לנו תמורתה. הוא היה
 אחד מגדולי דור העבר שבו התאחדו כל המעלות שמנו
 בת"ח. בן שבעים ושלש שנים היה במוהו, וארבעים
 ושלש שנים שימש בכתר הרבנות בעירנו. כאב נאמן
 ורחמן היה לעדתנו ויהי גומל חסד לכל אדם. הוא היה
 גבר חכם בעו, וירבו הדורשים לשכנו לשאול עצת
 מפיו ודבריו היו כדברי האורים. כאות היותר נאמן על
 אהבתו הגדולה את עדתו וחריצותו לנהל את עניניה
 בהשכל ודעת, — יש להרים על גס, כי בכל טשך ימי
 כהונתו הרבים לא באו מפלגות העדה לירי מחלוקת
 ופירוד הדעות, כי הוא ידע להכין רוח כל המפלגות
 ולטעת בקרבם נטעי אהבה ושלום, והאהבה הזאת הכתה
 שרישה בלבבות אנשי העדה להצלחתה ושלומה. — עוד
 בהיות המת מוטל לפנינו החלטנו לקיים רצון המנוח ז"ל
 לתת גיר להרבנות בעירנו ליוצאי תלציו, והיה האיש
 הפנוי המוסמך להוראה מישלישה גאוני זמננו ונשא לו
 את בת בנו יחידו של המנוח לאשה תנתן על שכמו
 מישרת הרבנות בעירנו, ועד העת ההיא תקבל משפחת
 המנוח את משכרתה. כל רב שיהיה לבוא הלום למרות
 ריחנו יאבד הוצאותיו חנם. ע"ד יתר הפרטים בענין זה
 לפנות אל הרה"ג מרן יחיאל מיכל האוושא אב"ד דשקוד
 חתן המנוח ז"ל.

ועה"ח: מנהלי העדה וראשיה.

עמק הבכא .

צאבעלן (פ. קורלאנד). — ביום „שבת הגדול“, ערב חג המסח שעבר, נלקח מעירנו עטרת המארתה, מורה ורבה, הרב הגאון הצדיק וכו' מוה' צבי הירש ראלבא וצל"ה. בן שבעים ושלוש שנים היה במותו, וארבעים ושלוש שנים שרת בכתר הרבנות בעירנו. המנוח היה אחד מגדולי הדור שעבר, אשר במ התאחרו תורה ויראת אלקים טהורה וסדוה טובות. הוא היה כאב רחמן לעדתו. הוא היה גם גבר חכם בעניו, אשר רבים שאלו עצת-טפיו, ודבריו היו כמעט תמיד בדברי האורים. כל ימי רבנותו לא באו בני עירנו לידי שום מחלוקת ופרוד לכבות לא לבד בענינים, שהיו נוגעים לו לעצמו, כי אם אף בכל עניני העיר. וזה פרי עמלו אשר גם עתה, לאחרנו ולתפארת עדתנו, שוררת אהבת רעים בין כל בע"כ עירנו.

בערב יום ג', בצאת ראש חדש איר, הספידתו בעירנו ראשונה התנו יחידו, הרב הגאון המצוין מוה' יחיאל מיכל האוושא הגאב"ד דעיר שקוד, ויספר את מעלת המנוח ואת סדוהו הנעלות, אשר מהיותו צנוע היו מכוסות גם מבני עירנו.

עוד כשהיה המת מוטל לפנינו הסכימו בני עירנו לתת את כסא הרבנות למשפחת הרב וצל"ה ויוצאי חלציו, לעשות רצון המנוח, אשר גלה זאת לאחדים מנכבדי עירנו, וביום ד', ב' איר, התאספו כמעט כל בני עירנו ויכתבו ויחתמו, כי הרבנות בעירנו תישם על שכמ האיש, אשר יהיה מוסמך להוראה משלשה גדולי זמננו וישא את בן בנו היתיר של המנוח לאשה. למען לא תמוש נחלת הרבנות מביתו ויוצאי חלציו, ועד אז לא יגרע מן השכירות הקצובה, אשר חנן לבית בנו, רק את אשר ישולם שכר מורה הוראות או"ה, עד אשר ישב על כסא הרבנות בעירנו חתן בן רבנו. ולחתן המנוח הגאב"ד דשקוד נמסר להביא את הרב לירי גמר, לעשות חסד את החיים ואח המתים, ולעשות רצון רבנו וצל"ה. חנצב"ה!

המתאבלים באבל עדתנו גבאי העדה
יעקב ב"ר שמואל האויאסשאהן, שמואל ב"ר דוב ליבערטהאל, קלמן לייכטער.

ז. האברך הנרגן וכת מתנגדי ציון (דליאטיץ, פלך מינסק)

לא תמיד התנהלה העברת הרבנות בשלום ובמישור. לפנינו תקציר הסתככות העניינים בעירה דליאטיץ שברוסיה הלבנה (Delyatichi), הסמוכה לעיר **נובורודק**. על פטירתו של הרב בנציון בינימאווסקי (ביום א' של חול המועד פסח, תרנ"ט), נודע לראשונה לקוראי גיליון המליץ ביום י"ב בסיון (21 במאי 1899):

בן ששים שנה היה במותו והשאיר אחריו אשה וששה ילדים ... אנשי עירנו החליטו לבלתי קבל רב במשך השנה ולתת לרבנית האלמנה את השכירות לשנה שלמה אשר קיבל רבנו בחיו.

כעבור יומיים, בי"ד בסיון (23 במאי 1899), התפרסמה בעתון הצפירה מודעת האבל הבאה:

בבאלאטיץ[!] ... גווע הרב הגאון דשם, והניח אחריו בת משכלת, והשאיר עבודה במזומנים 700 רובל כסף וספרים הרבה. וצדקה עשו הבעלי בתים דשם עם הבת והבטיחוה, וגם כתבו וחתמו לה בכתב, לחכות שנה תמימה עד שיוכיח ה' לה בן גילה, שיוכל לקחת משרת הרבנות על שכמו. ועל כן מי הראוי לאותה איצטלא יפנה אל אחיה.

אלון בבות

בבאלאטיץ הסמוכה לנאווארודאק פלך מינסק גוע
הרב ה"ג דשם והגית אחריו בת מישכלת
והשאיר עבודה במוזמנים 700 רז"כ וספרים הרבה וצדקה
עשו הבע"ב דשם עם הבת והבטיחות, וגם כתבו וחתמו
לה בכתב לחכות שנה חמישה עד שיוכיח ה' לה בן גילה
שיוכל לקחת משרת הרבנות על שכמו, וע"כ מי הראוי
לאותה איצטלא יפנה אל אחיה בעיר איוויע הסמוכה
ללידא פלך ווילנא על אדרעסע חיים טאנחעל לעווין.
מקום חותם הרב.

הסיפור נמשך והסתבך מעל דפי המליץ, ה' בטבת תר"ס (7 בדצמבר 1899):

במחוזנו יש עיר קטנה הסמוכה אלינו ודעליאטיץ שמה ... הלך שם לעולמו הרב דמתא ...
והשאיר אחריו לאנחות אשה וששה יתומים אומללים, מהם היתה בת אחת שהגיעה אז לפרקה.
ותבקש האלמנה הרבנית את בני עירה, כי יעשו חסד עם החיים ועם המתים וכי לא יקבלו כל רב משך שנה
אחת, בתקוותה להשיא את בתה לאיש כזה שיהיה ראוי לאותה איצטלא ולרשת את כסא הרבנות. ההצעה
הזאת מצאה אמנם חן בעיניהם, ויחליטו בהסכם כל בני העיר ... לבלתי קבל רב, יהיה מי שיהיה,
במשך שנה שלמה, עד ישלח ד' לבת הרב המנוח ז"ל את בן גילה, אשר עטרת הרבנות תהיה הולמתו,
ואז לו יהיה משפט הבכורה בלי שום טענות ומענות.

אולם, למרות האזהרות שנדפסו גם בעיתונים, כי אל להם לרבנים לנסות את מזלם בעיירה זו במשך השנה
הקרובה, שבה תנסה בת הרב היתומה למצוא את שידוכה, בכל זאת לא חלפו שבועות אחדים ולעיירה הגיע
'אברך אחד לרדת לחיי האלמנה והיתומים'. הלה הצליח לשכנע כמה מנכבדי הקהילה לאפשר לו להתמודד
על משרת הרבנות וכך התפתחה מחלוקת בעיירה. בד בבד מצאה היתומה סוף סוף את זיווגה וחתנה נתמנה
לרב.

כמובן כי כל נכבדי העיר אשר בעיניהם ראו את כל האמצעים המגונים שבהם השתמש המשיג
גבול הזה, לא נתנו את ידם לו. ובכן ניצתה אש המחלוקת, שסופה, כפי הנראה, להתקיים. כי
הלא תקוות האלמנה הרבנית כבר באה, את בתה נשא לאשה בן הרב הגאון דעיר זשעלודאק
פלך ווילנא, אברך גדול בתורה ומצוין במידות, שמצא חן בעיני כל יקירי העיר ששמרו את
הבטחתם ויקבלוהו עליהם לרב ומורה דרך. והאברך הנרגן ההוא, למרות כל אלה, עודנו מוסיף
לחרחר ריב ולגרות מדון בתחבולות מגונות כאלה שנפש היפה תקוץ בהן, למען הוריד את הרב
חתן האלמנה מכסא רבנותו.

נאוואגארודאק (פ. מינסק). — במחוזו יש עיר קטנה הסמוכה אלינו ודעליאטיץ שמה, ויהי ביום א' דחומ"פ העבר הלך שם לעולמו הרב דמתא ששמש בה בכתי הרבנות יותר מחצי יובל שנים. הרב המנוח ז"ל היה באמת אדם גדול בתורה וביראת שמים כמו שנספר בעתו כהלכה „בהמליץ" גליון 101 ש"ז, והשאיר אחריו לאנחות אשה וששה יתומים אמללים מהם היתה בת אחת שהגיעה אז לפרקה; והבקש האלטנה הרבנית את בני עירה כי יעשו חסד עם החיים ועם המתים וכי לא יקבלו כל רב משך שנה אחת בתקוה להשיא את בתה לאיש כזה שיהיה ראוי לאותה איצטלא ולרשת את כסא הרבנות. ההצעה הזאת מצאה אמנם חן בעיניהם, ויחלימו בהסכם כל בני העיר גם יחד וחתמו על „כתב" לבלתי קבל רב יהיה מי שיהיה במשך שנה שלמה עד ישלח ד' לבת הרב המנוח ז"ל את ב"ג אשר עטרת הרבנות היתה הולמתו ואז לו יהיה משפט הבכורה בלי שום טומ'ע. כדברים האלה נדפסו גם

באזהרה מיוחדת ב„הצפירה" גליון 108, למען מנוע את הרבנים המחזירים אחרי עירות טהורות את חצאי'יהם לחנם. והנה מה נחזה עתה בהאי קהלתא קרישתא! עוד טרם חלפו שבועות אחדים למות הרב ז"ל, כבר בא שמה אברך אחד לרדת לחיי האלטנה ויהי' יתומים, ועלתה בידו לשחרר היתומים אחדים שיהיו בעזרתו לשוק לאל את „הכתב" הידוע ולעשות לו „צד"; כמובן כי כל נכבדי העיר אשר בעיניהם ראו את כל האמצעים המנוגים שבהם השתמש המשיג נבול הזה, לא נחמו את ידם לו, ובכך נצלה אש המחלקת שפיטח בפ' הנראה, להתקם; כי הלא תקול האלטנה הרבנית כבר באה, את בתה נשא לאשה בן הרה"ג דעיר ושעלוראק פ. וילנא, אברך גדול בתורה ומצוין במדות שמצא חן בעיני כל יקירי העיר ששמו את הבטחה ויקבלוהו עליהם לרב ומורה דרך. והאברך הגרן הוא למיות כל אלה עודנו כוסיף לחרחר ריב ולגרות מרדן בתחבולות מנינות כאלה שנפש היפה הקיץ בהן למען דוריד את הרב חתן האלטנה מכסא רבנית.

J. K.

והנה, בי"ז בטבת תר"ס (19 בדצמבר 1899) נמסר בהמליץ, בשם 'איש נאמן', שלא היו דברים מעולם ובדליאטיץ לא הייתה שום הסגת גבול: הרבנית בעצמה מכרה לאותו רב את חזקת השכירות שהייתה לה, כל ה'בעלי בתים' חתמו על כתב רבנות, אבל בגלל העדרו של ראש העדה לא נמסר הכתב לרב. אותו רב היה ציוני, וכת 'מתנגדי ציון' הסיתו את הרבנית להשיא את בתה לאיש והם ישתדלו שיקבל את כס הרבנות. וכך

הווה. אבל כשחזר ראש העדה לביתו נמסר כתב הרבנות לרב הקודם.

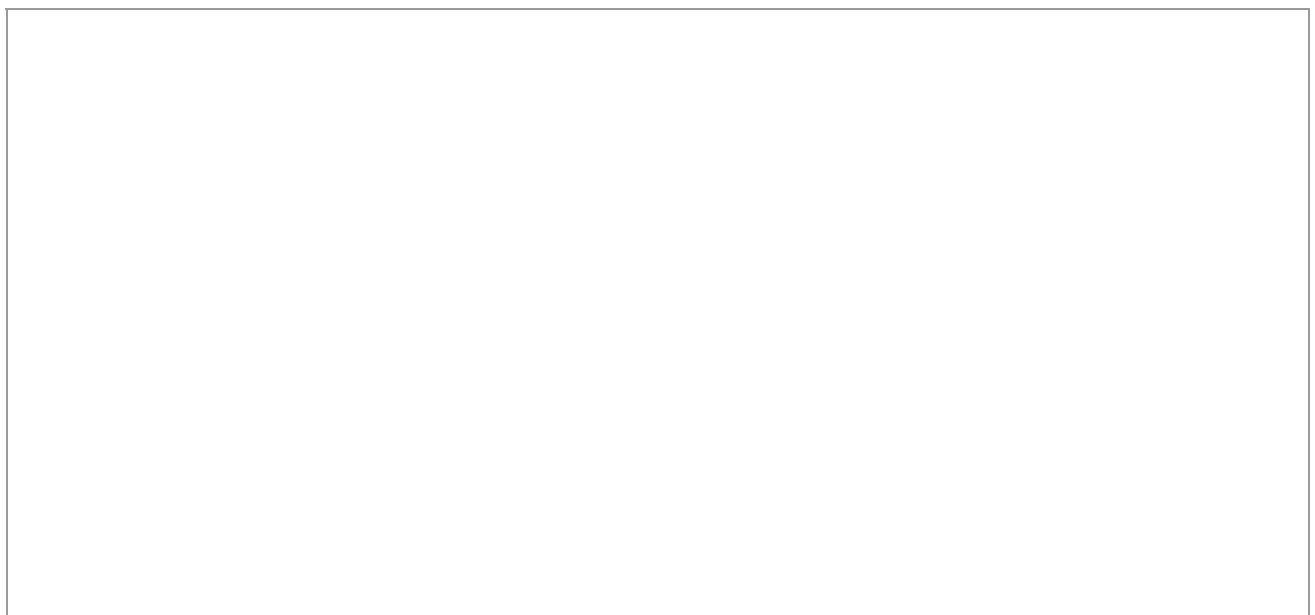
כל הרגיל בדרכי העיתונות העברית של המאה ה-19 יודע, שאחרי הכחשה לידיעה, יש לצפות להכחשה נוספת, שתכחיש את ההכחשה הראשונה. ואכן, בהמליץ מיום י' בשבט תר"ס (10 בינואר 1900) התפרסם 'מכתב אל המו"ל' מאת פייגה-מרים, אלמנת הרב המנוח, שבו הכריזה בהחלטיות 'כי דברי בעל ההכחשה "האיש הנאמן" מוכחשים המה מראשיהם ועד סופם ואין בהם אף קורטוב של אמת! היא חזרה וסיפרה על החלטת אנשי העיר 'כי אם במשך השנה, מיום פטירת בעלי הרב ז"ל, אשיא את בתי לאיש, אשר יהיה ראוי להוראה, אז יהיה הוא לממלא מקום הרבנות. ויתנו לי כתב בחתימת כל אנשי עירנו'.

והנה, 'כעבור חודש ימים בא הלום אברך אחד ... וידרוש דרשות אחדות, אך לא הזכיר שום רעיון ציוני. כי באמת עירנו קטנה לא נמצאו בה אנשים ציונים ולא חס ושלום מתנגדי הרעיון הזה, והרגש הציוני עוד לא התפתח פה במידה מרובה, כי יבוא לידי מחלוקת ולפרוד הדעות'.

אחרי כן בא חותנו, הרב דאשמינא, לעירנו וישתדל כי ייקחו להם בני העיר את חתנו לרב. וישיבו אנשי העיר פניו ריקם, אך משחסו על כבודו הוכרחו למלאות בקשתו, ויעשו כתב ביניהם ובתנאי מפורש, כי אם במשך השנה לא יזדמן לבתי חתן אשר יהיה ראוי להוראה, אז יהיה לרב ... וכעבור שבועות אחדים באה בתי במסורת ברית התנאים עם בן הרב אב"ד דזאלודאק והוא ראוי להוראה ... כעבור ימים אחדים, אחרי התקשר בתי בקשר התנאים, נמצאו אנשים מתנגדים מפני סיבה ידועה, ויביאו את חתן הרב דאשמינא לעירנו. ומה שהודיע בעל ההכחשה, כי אני מכרתי לו את זכותי, לא כן הוא.

בסיום מכתבה נוספה 'הערת המו"ל":

יודעים אנחנו את הרב הגאון מאשמינא לאחד מיחידי סגולה שבדור, לא רק בגדלותו בתורה, כי אם גם במידותיו התרומיות ... וה'איש הנאמן', גם הוא רב נכבד מאד. וחלילה לנו לאמור על אנשים גדולים כאלה: 'ורייב אלמנה לא יבא אליהם'. לכן אמרנו יתברר הדבר וגדולי ישראל לא יעשו עוולה.

אברהם אופק, 'חתונה', 1974 (מתוך התערוכה 'מקודשת', מוזיאון בר-דוד לאומנות ויודאיקה, קיבוץ ברעם, 2013)

ח. קח את בת הרב לאשה וקבל את כסאו (ווישינטה, פלך קובנה)

בכותרת 'עמק הבכא' התפרסמה בהמליץ, כ"ח באלול תרנ"ט (3 בספטמבר 1899) הידיעה הבאה על העיירה ווישינטה (Wieszynty):

ביום השישי בשנים עשר לחודש אלול, נפטר בעיר ווישינטא ... רבנו יחיאל מיכל ב"ר הלל יפה זצ"ל ... וימיהו הרבנים לבוא לחלוק להרב הנפטר ז"ל את כבודו האחרון ... ובשוב אנשי העיר מחצר המות [בית העלמין], התאספו ארבעת הרבנים הגדולים הנ"ל, ויתקנו תקנות לטובת האלמנה והיתומים, לבלתי גרוע מהם השכירות וההכנסות משך שנה תמימה. ובאשר השאיר הרב המנוח אחריו בת, אשר עָתָה עת דודים, על כן קיימו וקיבלו עליהם כל אנשי העיר, בעצת הרבנים האלה, לקחת להם לרב בחור הראוי להוראה ... והוא יקח את בת הרב לאשה והוא ישב על כסאו אחריו. ודבר בחירת הבחור מסור בידי הרבנים המזכרים למעלה.

עמק הבכא .
פאנעוועז, — ביום השישי בשנים עשר
לחדש אלול, נפטר בעיר ווישינטא (פ. קאוונא) הרב
הגדול, צדיק יס"ע, רבנו יחיאל מיכל ב"ר הלל יפה

וצ"ל אחרי שבתו שמה על כסא הרבנות זה עשרים ושבע שנה.

לפני ארבע שנים חלה את חליו, דלקת הגרון, וקולו נחבא. ויטהר לבא קאניגסברגה לדרש ברופאים, ולשמחת בני ביתו, ולשמחת כל טוקריו ומבדריו, הוטב מצבו באופן גיב מאד, ושב אל עירו ואל ביתו שמה. ואולם, לראבון נפשם, לא ארכה השמחה, ואחרי עבור שנה אחת, מאו שפ טקאניגסברג, חלה פחלת הריאה משך שתי שנים, עד כי לא מצאו הרופאים יריהם ולא האמינו עוד בחייו, וייעצוהו לשבת ביער פל ימי הקיץ. ויהי בחרש הזה, ותתקפתו מחלתו מאד, ויבקש לחבוא אל ביתו אל עירו, וביום ערב שבת קדש ייב אלול ברך את כל אנשי עירו, לשבות במנוחה את יום השבת, ותצא נשמתו הקדושה, בקדושת שבת, בשנת החמשים ושלש לימי חייו.

יום המנוחה היה לאנחה! כי בכל חוצות העיר בלם חילולו, ובכל רחובות מספר כי גדול היה האיש ומהלל מאד, ברב צדקתיו, וביראתו, הקודמת לחפזתו. פל יפיו שם לילות פיטים, ויהנה בהורות ד' באהבה עוזת, ובפיתח עמוקה ונמרצה: שכלו היה נד וישר, עד להפליא, דרכו בקדש ברפף הלכה, להקל על אחרים ולהחמיר על עצמו, לטד ולמד, וחרכין תורה חרבה, והעמיד הלמידים רבים. ויהר שוהיה גדול בתורה, כאחד הגדולים, חנודעים לשם, עוד ידע היטב בכל דבר מסחל ומשלח יד, ויביט נהנו ממנו עצה וחשייה גם בכל ענפי המסחר.

וחשמועה המעציבה הזאת עשתה לה כנפים
בכל הערים אשר סביבות ווישינפא, ויטהרו הרבנים
לבוא לחלוק להרב הנפטר ולל את כבודו האחרון,
ואלה המה: הרה"ג באניקסט, הרה"ג בראנאווע
והרה"ג במראסקין, וציר נשלח גם להרב הגאון ר'
יצחק יעקב ראבינאוויץ שליט"א ראב"ד בעירנו, ולא
אחר גם הוא לבוא שם, ולמחרת השבת, ביום
הראשון, נשאו קינה וקשרו מספד המוררים, שלשה
מן הרבנים הנ"ל, מלבד הרה"ג באניקסט, כי כהן
הוא והנפטר היה בכהמ"ד—וכל העם געו בכבי,
ואח"כ הובל לקברות, בכבוד גדול כראוי לו, ור'
יחינן עפרו...

ובשוב אנשי העיר מחצר המות, התאספו
ארבעת הרבנים הגדולים הנ"ל, ויהקנו תקנות לטובת
האלמנה והיתומים, לבלתי גרוע מהם השכירות
וההכנסות משך שנה המימה, וכאשר השאר הרב
המנוח אחרי כה, אשר עתה עת דודים, ע"כ קימו
וקבלו עליהם, כל אנשי העיר, בעצת הרבנים האלה,
לקחת להם לרב בחור הראוי להוראה, כפי ראות
עיני הרבנים האלה, וכפי ראות עיני העדה הנבחרים
טמעם כל אנשי העיר, הנקובים בשמותם בתוך
הכתב, אשר ביד הרה"ג בעירנו, והוא יקח את
בת הרב לאשת והוא ישב על כסאו אחריו. ודבר
בחירת הבחור מסור בידי הרבנים הנזכרים למעלה.
מאיר זלמן הורוויץ.

ט. לבת הרב יש שנה למצוא שידוך (סרדניק, פלך קובנה)

בכ"ג בטבת תרס"א (14 בינואר 1901) פרסם החוקר והביוגרף **הלל נח מגיד-שטיינשניידר** מווילנה מאמר
הספד בעיתון 'הצפירה' על הרב בער וולף אב"ד **סרדניק** (**Średniki**), שנפטר כחודש קודם לכן. בסיום דבריו
כתב שטיינשניידר:

ובני עדתו הסכימו למלאות פקודתו, להשיא לאיש את בתו השולמית וכו', בחור מופלג אשר יהיה ראוי
להוראה, למלאות מקום כבודו.

ווילנא. השמועה המרגיזה באתנו, כי הרב הנאון ר' בער וואלף אב"ד סרעדניק הלך לעילמו, ואימר לעשית לו ציון עולם במה"ע לבנ"י. הרה"ג בער וואלף ז"ל נולד ביום ג' זיין אדר תקפ"ז לאביו הרה"ג ר' חיים ליבשיץ אבד"ק סרעדניק בהר"ר אליעזר מחובשי בית מדרש הגר"א בוילנא, במו' זכריה

ראמנער. בהיותו בן השע שנים יצא שמו לעילוי מופלא, ותהה על קנקנו הנאון החכם ר' מ"ה יצחק אבד"ק פאניוועז ויועידהו לחתן לבתו. בהיותו בן י"ג שנה למד אצל הנאון ר' וואלף אבד"ק מעלו (אבי הנאין ר' ישראל סלאנטער). בן עשרים שנה מנחה לויב אב"ד בעיר מאבילאן בקורלאנד, ויהי שמה עשר שנים ומתלמידיו בעיר ההיא היו לרבנים בערים גדולות, ומשם נתקבל לאב"ד בק"ק ווינדאווי בקורלאנד, וכמית אביו הרה"ג ר' חיים הג"ל שנת תרכ"ט בסרעדניק מינהו על כסא אביו עד יום מותו י"ג כסליו תרס"א. הרבנים מערים הסמוכות באו לטפדו ובתוכם גם בנו הרה"ג ר' יחיאל ליבשיץ מווילנא, — ואלה הספרים אשר חבר המנוח ז"ל: שיר החיים, פי' על פרק שירה, ווילנא תר"ל, ובהוספת תרל"ד, ס' מעין חיים ח' א' חידושים ושו"ת השלימו בוילנא כ"ב שבט בשנת

תר"ל, ס' מעין חיים ח' ב' דרושים ווילנא תרל"ח, ובהוספת תרס"ו; ס' באר חיים פי' על סדר הפלה, ווילנא תרל"ט, ס' רוח חיים פי' על קהלת, ווארשא תרס"ד, והשאר אחריו בכתובים חידושים רבים על כל הש"ס ופיסקים מלאים פלפול וחרופות ובקאות, מי יתן ויודפסו. ובני ערתו הסבימו למלאות פקידתו להשיא לאיש את בתו השולמית וכו' בחור מופלג אשר יהיה ראוי להוראה למלאות מקום כבודו. הנצב"ה.
הלל נח שמיינשניידער.

הלל נח מנגיד-שטיינשניידר (1829-1903)

כעבור עשרה ימים, בד' בשבט (24 בינואר) התפרסמה שוב ידיעה באותו עיתון חתומה ב'חותם הקהל'. ואלו דבריהם:

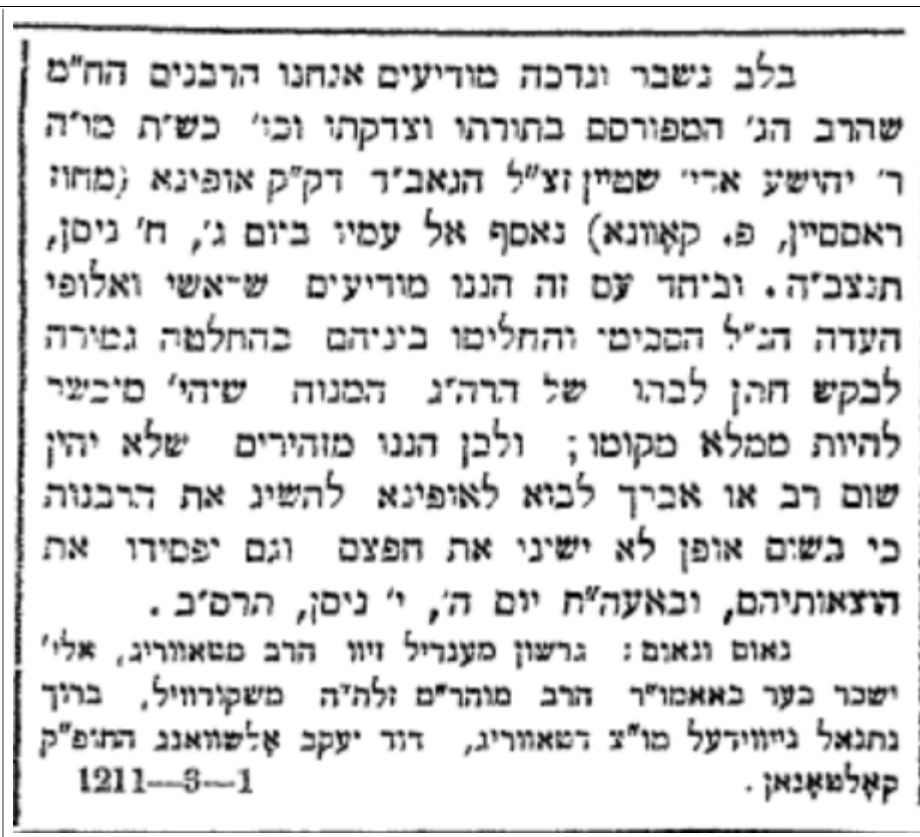
בעיר סרעדניק ... גוע ויאסוף אל עמיו ... הרב הגאון דובער ז' ליעבשיטץ ... פרנסי הקהלה ומנהליה, בהוקירם זכרון המנוח ז"ל ובחפצם לעשות נחת רוח לנשמתו, החליטו פה אחד לתת דמי המשכורת לאלמנתו במשך שנה תמימה. והיה אם במשך השנה תינשא בתו היחידה של הרה"ג ז"ל לתלמיד חכם שיהיה ראוי למשרת הרבנות בעדה הזאת, תינתן המשרה על שכמו. אי לזאת מפרסמים את הדבר הזה בקהל, לבל יהיו רבנים המבקשים משרה לבוא שמה להשתדל בדבר הרבנות.

בעיר סרעדניק (פ' קאוונא) ג'נע ויאסף
אל עמיו בשנת השבעים
וארבע לימי חייו הרה"ג דובער ז.
ליעכשיטץ ז"ל האב"ד דמתא ששרת
בקדש שמה שלש וארבעים שנה, הרה"ג
המנוח ז"ל הצטיין מאד בחריפותו ובקיאאות,
הנפלאה בתורה, כאשר יעידו עליו ספריו
„מעין חיים" ו„באר חיים" שהוציא לאור.
ער יוטו האחרון למד בשקידה עצימה
וישם לילות כימים להגות בתורה ויהי
אהוב ורצוי לכל בני העדה.
פרנסי הקהלה ומנהליה כהוקירם
זכרון המנוח ז"ל ובחפצם לעשות ג"ר
לנשמתו החליטו פה אחר לתת דמי
המשכרת לאלמנתו במשך שנה תמימה.
והיה אם במשך השנה הנשא בתו היחידה
של הרה"ג ז"ל לת"ת שיהיה ראוי למשרת
הרבנות בעדה הזאת תנתן המשרה על
שכמו. אי לזאת מפרסמים את הדבר הזה
בקהל לבל יהינו רבנים המבקשים משרה
לבוא שמה להשתדל בדבר הרבנות למרות
החלפת בני העדה ולא יפסידו הוצאותיהם
חנם. ועה"ח טובי העדה ומנהליה
(חותם הקהל).

י. מחפשים חתן מוכשר לבת הרב (אופינה, פלך קובנה)

ההודעה-מודעה הבאה התפרסמה בעתון המליץ, כ"ט בניסן תרס"ב (6 במאי 1902), בחתימת ארבעה רבנים' על פטירת הרב מאופינה (Upyna):

בלב נשבר ונדכה מודיעים אנחנו ... שהרב הגאון המפורסם בתורתו וצדקתו ... ר' יהושע אריה שטיין זצ"ל הגאב"ד דק"ק אופינא ... נאסף אל עמיו ... וביחד עם זה הננו מודיעים, שראשי ואלופי העדה הנ"ל הסכימו והחליטו ביניהם בהחלטה גמורה, לבקש חתן לבתו של הרב הגאון המנוח, שיהיה מוכשר להיות ממלא מקומו; ולכן הננו מזהירים שלא יהין שום רב או אברך לבוא לאופינא להשיג את הרבנות, כי בשום אופן לא ישיגו את חפצם וגם יפסידו את הוצאותיהם.

במקרה זה אנו יודעים גם על המשך המעשה. הרב נחום ברוך גינצבורג (1882-1941), שלימים שימש נשיאה האחרון של אגודת הרבנים בליטא, הוא שנשא לאשה את בתו של הרב שטיין, ובשנת 1903 התקבל כרב המקום. הבת, גולדה, הייתה כבר נשואה קודם לכן (לא ברור אם נתגרשה או נתאלמנה), ואלה היו נישואיה השניים. היא נפטרה בשנת 1933 ואילו בעלה, הרב גינצבורג, נרצח בימי השואה.

יא. רבנית צעירה ויפת תואר (גראייבו, פלך לומז'ה)

המודעה שלפנינו חורגת בסגנונה מכל מה שראינו עד כה, וגם מיקומה (המליץ, י' בתמוז תרס"ג; 5 ביולי 1903) – במדור המודעות – יוצא דופן הוא:

רבנית צעירה, כבת שלשים ושבע שנים יפת תואר. 'מקום הרבנות' יינתן להנושא אותה ... הבעל יתחייב שיהיה אצלם שלושה בנים, ועל כן ידרש איש פנוי ראוי למשרת הרבנות ... והרוצה יפנה על אדרעססע דלמטה ויתבארו כל הפרטים.

לא מדובר אפוא בנערה צעירה ורווקה, אלא במי שהייתה נשואה כבר ולה שלושה בנים. הכתובת – ברוסית – היא של וולף ביאלוסטוצקי מהעיירה גראייבו (Grajewo) שבפלך לומז'ה.

רבנית צעירה, כבת שלשים ושבע
שנים יפתו"א, "מקום הרבנות" ינתן
להנושא אותה, שכירות עד 10 ר"כ
לשבוע הבעל יתחייב שיהי' אצלם
שלושה בני', וע"כ ידרש איש פנוי ראוי
למשרת הרבנות וכל הראוי לזה והרוצה
יפנה על אדרעססע דלמטה ויתבארו כל
הפרטים".
1217
Вольф Бѣлостокскій, п. Граево,
Ломж. губ.

בית הכנסת של קהילת גראייבו נבנה בשנת 1900 (מקור)

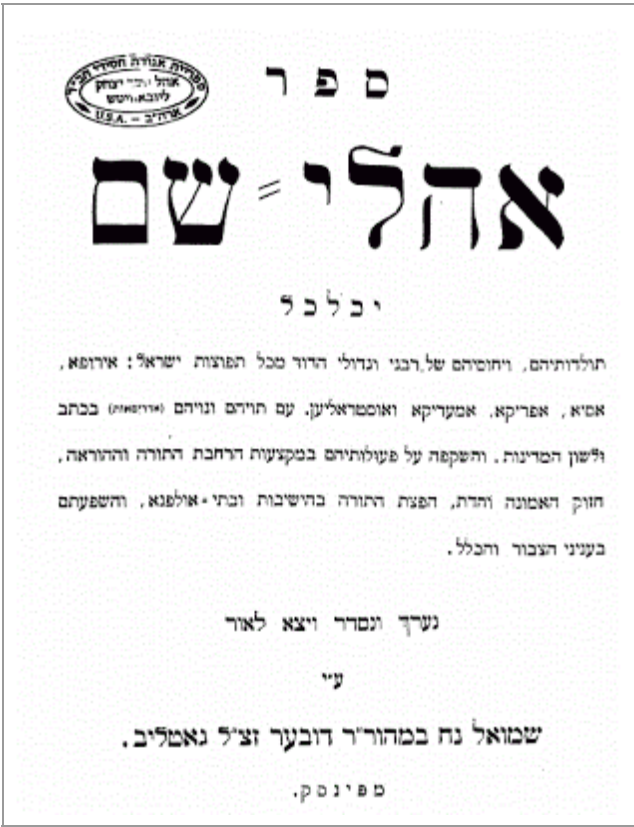
יב. מבוקש רב רווק (שאפיזישקי, פלך סובאלק)

בכתב העת החרדי 'הפלס', שראה אור בפולטבה בעריכת הרב אליהו עקיבא רבינוביץ, התפרסמה בתשרי תרס"ד (עמ' 64) הידיעה הבאה על מות רבה של קהילת שאפיזישקי (ספיזישוק; Sapieżyski) שבמחוז קובנה.

בבוקר יום א', כ"ג מנחם אב [16 באוגוסט 1903] נפטר לפתע פתאום, הרב הגאון ... מוהר"א חיים זאב קריגער ... בני העדה, ברצותם לעשות נחת רוח לנשמת רבם, לבל תישאר משפחתו בלי משען לחם, נמנו וגמרו, לבלתי קבל עליהם לרב, כי אם אותו האיש שיהא ראוי לאותה איצטלא, ויהא גם פנוי, באופן שיקח את בת הרב המנוח לאשה.

[זכר צדיק לברכה] בבקר יום א', כ"ג מנחם אב, נפטר לפתע פתאום, הרה"ג הצדיק כו' מוהר"א חיים זאב קריגער ו"ל האבד"ק שאפיושקי [פי' סוואלק] במשך כ"ג שנה. הרה"ג הזה נוסף על גדלו בתורתו ושקידתו הנפלאה, היה עובד ד' בכל לבבו נפשו ומאדו כאחד סוקני הצדיקים כדורות שעברו. לחספידו נקראו: בנו הרה"ג אבי"ד בקאשענדארי ג"ל והרב הנאבד"ק בייסאגאלי ר' ישראל בענדעט סיווילזאהן ג"י ועוד רבני הערים הסמוכות. בני העדה ברצותם לעשות נחת רוח לנשמת רבם לבל תישאר משפחתו בלי משען לחם, נמנו וגמרו, לבלתי קבל עליהם לרב, כי אם אותו האיש שיהא ראוי לאותה איצטלא ויהא גם פנוי, באופן שיקח את בת הרב המנוח לאשה. ינחם ר' את המחאבליים עליו ותנצב"ה.

יג. מברזנה (פלך צ'רניגוב) לכפר חב"ד (ישראל)

ונסיים בדוגמה שהייתה מוכרת באופן אישי לכותב שורות אלה.

בספרו הלכסיקוגרפי של שמואל נח גוטליב, 'אהלי שם' (מינסק תרע"ב), שהוא מעין 'דפי זהב' של כל הרבנים בתקופתו, נכתב בעמ' 337 על הרב שניאור זלמן הארעליק (קראו: גַרְלִיק), רבה של בֶּרְזֶנָה (Borzna)

נולד בשנת תר"מ [1880] בעיר ראגאטשאוו. נתחנך בהישיבה המפוארה 'תומכי תמימים' בלויבאוויץ ... בשנת תרס"ב [1902] נשא לאשה את בת הרב הגאון ר' אברהם שמואל וואלטשאק זצ"ל ... ועל מקומו נתקבל לרב בעיר בערעזנע הנ"ל, בשנת תרס"ב.

א ה ל י = ש ם

בע-ר

בערעזנע

(פלך צערניגאוו)

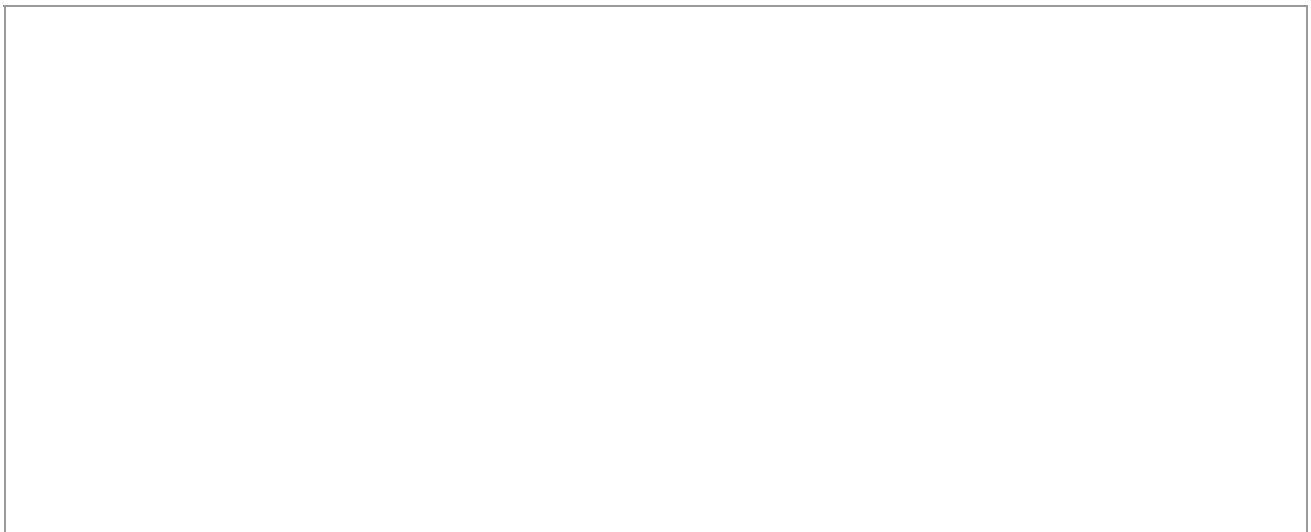
הרב ר' שניאור זלמן בהמפלג וי"א ר' יהושע הארעליק.

נולד בשנת תר"מ בעיר ראגאטשאוו. נתחנך בהישיבה הטפארה „הומכי תמימים“ בלויבאוויץ. נסמך להוראה מהרה"ג ר' צבי דוב זצ"ל מהאמליע, וינדל לדוים טובים, סאת הרה"ג ר' דוד צבי חן שליט"א האבד"ק צערניגאוו, וסאת הרה"ג ר' דוד יאקובסאן סלויבאוויץ, בשנת תרס"ב נשא לאשה את בת הרה"ג ר' אברהם שמואל וואלטשאק זצ"ל [חתן הרה"ג ר' דוד ארי' זצ"ל בעהמח"ס „דברי דוד“, והוא עיד בכתובים], ועל מקומו נתקבל לרב בעיר בערעזנע הנ"ל, בשנת תרס"ב.

Ш. 3. Гареликъ г. Березна (Чернигов. губ.)
Sch. Garelik Beresna (gouv. Czernigow.)

יש אומרים שהרב המנוח הוא זה שביקש, עוד בחיים חיותו, מהרב דוד צבי חן (רבה של צ'רניגוב), שיבחר לבתו את החתן שיירש את מקומו. ומספרים, שהוא בחר ברב גרליק בהמלצתו של אדמו"ר חב"ד, ר' שלום בער מלויבאוויץ'. מה שוודאי, שהרב חן הוא זה שתהה על קנקנו, הסמיכו לרבנות ואישר את השידוך (לבת הרב ולרבנות העיירה). את שכנועה של בת הרב המנוח השאיר הרב חן בידי בתו, שאכן הצליחה בהבאת השידוך לפועל וכך נתקבל בעקבותיו גם כס הרבנות.

הרב שניאור זלמן גרליק (הארעליק) כיהן במשך 25 שנה כרבו הראשון של כפר חב"ד, מיום הקמת היישוב ועד למותו בתאונת דרכים בשנת 1974, בגיל 94.

הרב שניאור זלמן גרליק נואם (מקור: חב"דפדיה)

יד. סוף דבר: צרת הבן וצרת הבת

התחלנו בביקורתו של אלחנן ליב לוינסקי ונסיים בביקורת מבית, פרי עטו של הרב ליב נח באס מקהילת שאווקאט. דבריו נדפסו בהמליץ, ה' בטבת תרס"ג (4 בינואר 1903) ברשימה ושמה 'לשאלת הרבנות'.

רבנות כתבו הסופרים בעת האחרונה על דבר שאלת הרבנות, עד אשר כמעט לא הניחו בה מקום להתגדר בו ולאמר ראה זה חדש הוא. ולכן כבואי היום לערוך דברים על אודות שאלת הרבנות, לא אדבר על המגרעות שבה, שכבר דשו בהם הסופרים ... כי הלא הם רק תולדות מחויבות ומוכרחות מהצד הרע שבמצב הרבנות כעת, ואחרת להן לא יכולנו אף לקוות. מטרת מאמרי הוא הפעם להעיר על דבר חדש לגמרי, על הצד הטוב שבמצב הרבנות, שגם הוא יהפך לרועץ לנו ויסב לנו, על פי רוב, רק כעס ומכאובים ... אין לך דין המתקבל על הדעת והשכל והעושה חסד עם החיים והמתים – כדין הנחלת הרבנות לבנו אם הוא ממלא מקום אביו, למצער ביראה... אבל בעתים הללו החלו למלאות אחר דין זה גם במקום אשר לא יכירנו מקומו כלל ... כי גם במקום שהבן אין בו לא תורה ולא יראה, וגם התקוה להשיג באיזה זמן היתר הוראה – רחוקה היא ממנו, ורק בשם בן-הרב שנקרא עליו, יחסמו קרוביו ואוהביו את הדרך ולא יתנו לקחת רב ... והנה מלבד כי נקל להבין עד כמה יושפת שלום העיר, ועד כמה ירד כבוד תורתנו הקדושה בעיני העם במקרים כאלה, בראותם כי נער קטן שגודל וחונך אצלם, מתעתד לעלות על כסא הרבנות בעירם ולנהוג בהם ... עוד יותר נקל להבין את ערך ההוראות שיורה בן-הרב הזה בהקפה, על סמך היתר הוראה ששיג אחר כך ... גם צרה אחרת, חדשה באה ונהיתה כעת

במצב הרבנות ... כי במקום שאין להרב בן המתנשא למלאות מקומו, אז בת יורשת נחלת הרבנות, ויבקשו בעדה חתן-תורה, ובקחת חתן התורה את בת הרב לו לאשה, יקח לו ביחד עם זה גם את משרת הרבנות על שכמו.

והנה אם כי לא הרי צרת הבן, שתפגע מכשולים על פי רוב מצד אנשי העיר מסיבת אי-ידיעת בן הרב בתורה ובהוראה, כהרי צרת הבת, שעל פי רוב לא תפגע מכשולים כאלה, כי הלא בידנו לתת לבת הרב בחור כהלכה הראוי באמת למשרת הרבנות, מה שאין בידנו אף במאומה לתת להרב בן אחר ... ולעומת זה, פוגעת צרת הבת מכשולים גדולים אחרים מצד נשי העיר (כי כידוע נוטלות גם נשי עמנו, ביחוד בערים הקטנות, חלק בפתרון שאלת הרבנות), באָמרן, כי חרפה היא להן לתת לבת-הרב, שנולדה וגודלה אצלם, כבוד רבנות.

אך הצד השווה שבשתי הצרות האלה, שדרך לילך ולהזיק, ולהרבות מחלוקת וחילול ד' בישראל, ולהמעיט דמות תורתנו הקדושה בעיני העם ... גם יש הרבה רבנים שהנחילו לבניהם אחריהם לא רק זכות כסא הרבנות, כי אם גם כסף תועפות, ובניהם ובנותיהם מבקשים כסא הרבנות רק מפני הכבוד. ולדעתי נחוץ לתקן, כי במקרים כאלה אין לבן, ומכל שכן לבת, זכות הרבנות, אם לא ברצון כל בני העיר. כי אסור לנו לסכן את שלום העיר ולתת את כבוד תורתנו הקדושה לכלימה, אך ורק בשביל כבוד בן או בת הרב.

תוספת לאחר חתימת הרשימה

כנהוג כבר בערי ישראל (טליכן, פלך מינסק)

מידיעה שהתפרסמה בעיתון החרדי 'המודיע' (נדפס בעיר פולטבה), בתאריך 1 במאי 1914, עולה כי נוהג זה המשיך גם בעשור השני של המאה ה-20. לאחר מותו של הרב ישעיהו אליעזר אילובצקי קיבלו על עצמם 'בני העיר' טליכן (Telechany) להתנות את כס הרבנות בנישואי המועמד החדש עם בתו של המנוח, דבר שלעדותם 'נהוג כבר בערי ישראל'.

מערעחאן, פ' מינסק. בשביעי של פסח העבר לדאבון כל בני עירנו נפטר רבנו האהוב וחביב הרב הגאון הצדיק מוהר"ר ישי' אליעזר אילאוויצקי זצלה"ה. המנוח נולד בערך שנת תר"ב. נפטך להוראה מהנאונים זצ"ל ר' אלי' שיק הנאבד"ק זאנז, ר' אליעזר משה הורוויץ הנאבד"ק פינסק ור' מרדכי מעלצער הנאבד"ק לידא, ומהנאון ר' דוד פרידמאן שליט"א הנאבד"ק פינסק-קארלין. ושמש ברבנות בעיר הזאת 38 שנה. כל בני העיר וכל יודעיו ומכיריו כבדוהו ויאהבוהו ^{בזאת} בהיותו גם הוא גדול בתורה ויראה ובעל מדות תרומיות ואוהב את חברות בכל לכו. ובצאת נפשו דובבו שפתיו: "הלואי שתהא מיתתו כפרה על כל בני עירו"... מפני קדושת החג כסובן לא נספד וסימן טוב הוא לאדם כמוהו שלא נספד כהלכה הנצב"ה. וינחם ה' את כל המתאבלים עליו אלמנותו בניו ובנותיו וכל המשתתפים בצערם, הסה בני העיר, שבראותם כי נשאר אחריו לאנחות אלמנות ויתומות בלי שום משען להם, החליטו לבדלי קכל עליהם שום רב יהי מי שיהי כ"א לחפש אחר איזה בחור המוסמך להוראה ועטרת הרבנות הולמתו, שישא את בת הרב זצ"ל ועמה גם את הרבנות כנהוג כבר בערי ישראל, ובזכות המנוח הצדיק זצ"ל יברכם העליון בכל מילי דמיטב, ותרום קרת בכל חותמי ברכות. בני העיר.

שבועיים לאחר מכן, בתאריכים 15, 29 במאי 1914, ממשיכים הפרנסים ומודיעים ב'אזהרה גדולה', כי אל יהין איש, ולו גם 'מן הגדולים והחשובים', לנסות את רצינותם של הפרנסים – בלי חתונה אין סיכוי לקבל את הרבנות:

אזהרה גדולה.

באשר למנוח לבנו נפטר בחג הפסח העבר הרב הגאון הצדיק רמחננו מעליכאן פלך מינסק. אשר שימש אצלנו בכתר הרבנות שלשים ושמונה שנים, ונשארה אלמנה ויתומות הננו מודיעים בזה החלטתנו לתור איזה בחור מוסמך אשר עטרת הרבנות הולמתו שישא את בת הרב זאתה גם המשרה, ולכן שום רב, אף מן הגדולים והחשובים לא יהין לבוא לפה להשתרר בדבר הרבנות, כי לא לבד שיוציא הוצ' חנם, עוד נפרסם שמו לדראון. החלטתנו זאת נעשה בהסכמת גאון הנאונים רשכבה"ג מרן ר' דוד פרידמאן שליט"א מקארלין וע"פ הסכמת האדמו"רים שליט"א החותמים בשם כל הקהל דפה מעליכאן. נאום זנאום: ליטא צערניבאוו. שמואל הכהן צערניבאוו. פנתם אייונישטאדט. אייויק באסקוויץ. ישראל שווארצבערג. חיים דוב כהנא. יוסף קאלאצניק. ארי' לוי טורעק. בעז מענאלאוויץ. מרדכי דוב קאסטרניסקי. מאיר טורעק. מרדכי פעלדמאן. משה קראפיין. אליהו שטאלצאוו. זאב וואלף כהן.

מעניין השימוש שנעשה בסמכותו של הרב דוד פרידמן מקארלין (1828-1915), שנפטר זמן לא רב אחר כך, וכן 'הסכמת האדמו"רים שליט"א', שאינם נזכרים בשמותיהם וכלל הנראה הכוונה לאדמו"רי חסידות ליבשיי

עונג שבת (עונ"ש): קח רבנית קבל רבנות: פרק לקורות הרבנות בישראל

וקוברין שבעיירה היו בתי תפילה שלהם. מכל מקום, מלחמת העולם הראשונה שפרצה בסמוך, טרפה בוודאי את תכניותיהם של ראשי הקהל ומי יודע מה עלה בגורלה של בת הרב...

מספר יזכור של קהילת טעלעכאן (לוס אנג'לס 1963, עמ' 13, 175), עולה כי כס הרבנות בעיירה עמד מיותם לאחר פטירתו של הרב אילובצקי (שהוא הנזכר בידיעה זו), ורק בשנת 1928 הוכתר רב חדש בעיירה.